

„ADOK EGY TEHENET, CSAK NE
HÁZASODJATOK ÖSSZE.”
A BARACSKAI ZSIDÓSÁG EMLÉKEZETE

I. A baracskai zsidóság demográfiai viszonyai, felekezeti élete

A Fejér megyei Baracska Martonvásártól 3,5, Bicskétől 25 kilométerre eső település. A római kortól lakott hely, a török uralom megszűnése után vált pusztává. Az 1760-as évektől a lakosság számbeli gyarapodása felgyorsult, mivel a közbirtokos nemesség majorsági birtokain ekkor vezették be a nagyobb arányú földművelést. A nemesi birtokosok tulajdonában levő jó minőségű földekre, a jobb adottságú, a földesúr jobbágyközségétől távol levő helyekre költözött a zsidóság.

A II. József-féle 1784-86 évi népszámlálási adatok szerint 151 házban 1150 lakos élt Baracskán. A zsidók száma 21 fő (5 család), a lakosság túlnyomó többsége ekkor még keresztény volt. ¹

Az alábbi adatsor az 1840-es évek elejéig szemléleti Baracska pusztá zsidó lakóinak számát, foglalkozását.

1808 ¹	1813 ²	1821 ³	1831 ⁴	1843 ⁵
69 fő, 15 családfő kereskedő: - kalmár: 1 házaló: 11 iparos: 3 bérlő: - egyéb: 3	30 fő	78 fő, 18 családfő kereskedő: - kalmár: - házaló: 5 iparos: - bérlő: 2 egyéb: 11	83 fő, 17 családfő kereskedő: 11 kalmár: 1 házaló: - iparos: - bérlő: - egyéb: 15	40 fő, 11 családfő kereskedő: - kalmár: 1 házaló: 6 iparos: 1 bérlő: - egyéb: 3

Az 1808-1821 közötti zsidó népesség ingadozását jelenleg semmilyen adattal nem tudjuk magyarázni. Az 1840-es évek elején a zsidók városba való beköltözésének törvényi szabályozása tette lehetővé a nagyobb arányú elvándorlást. Ez magyarázza a zsidó lakosság csökkenését Baracskán.

Különleges forrás a zsidó demográfiával kapcsolatban, a születési helyre, családra és foglalkozásra vonatkozóan, az 1848 évi zsidó összeírás², melyet a belügyminiszter rendelt el. Baracska zsidó lakosságának száma ekkor 145 személyt, 38 családot jelentett. Ez a lélekszám a Baracska zsidó közösségének életében a

¹ DEGRÉ 1980. 79.

² PFEIFFER 1940. 8-10.

legnagyobb számot mutatja. A bicskei járásban nagyobb, zsidók által frekventált hely volt ekkor Kajászsószentpéter, Felcsút, Csabdi. Fejér megyében nagyobb zsidó közösségek éltek még Lovasberényben, Mórton, Cecén, Sárbogárdon.

Baracskán az 1848-as összeírás alapján a foglalkozási struktúra megváltozott, a zsidó lakosság megnövekedett létszámához igazodott és vált teljesebbé, az előző fél évszázadhoz képest. 21 kalmár, 2 kereskedő, 2 kocsmáros, 1 pálinkafőző, 3 iparos (üveges, szabó, német varga), 1 fél telkes gazda, 1 árendás hús, bormérő, 1 boltos volt. Valószínűleg az előző összeírásokkor az egyéb kategóriába sorolták az orvost, a bábát, a házalót és a butyrost. A vallási élet rendszeres, közösségi gyakorlatára világít rá, hogy kántort, "énekelőt" is alkalmaztak. Valószínűleg ő látta el a sachteri feladatokat is. A családfők nagy része baracskai születésű, de öten Morvaországból vándoroltak be.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején, Baracskán 90 nemzetőrt írtak össze, akik között 2 zsidó házalót is találunk. A 19 önkéntes közül 9 izraelita vallású volt.³

Baracska zsidó lakóinak száma az 1880. évi népszámláláskor mutat még magas számot (103 személy), ezt követően csaknem egyenletesen csökken. 1941-ben a lakosság 2,2 %-át, 45 főt minősítettek zsidónak.⁴ Nagyobb lélekszámú zsidó közösség a közeli Bicskén és Felcsúton élt.

1944. áprilisában a Magyar Zsidók Központi Tanácsának összeírása szerint a lélekszám 95 főre emelkedett, mely 29 adózó izraelita felekezetű személyt jelentett. A neológ hitközség gondnoka Zubek Jenő nyersbőr kereskedő volt.⁵ A hitközségnek egy kántor alkalmazottja volt, aki a sachteri feladatokat is ellátta.

A hitközség az 1860-as években létesült, azonban a megalakulására, alapszabályaira, intézményeire vonatkozóan nem rendelkezünk forrásokkal. Fényes Elek nem említi⁶, hogy volna zsinagógájuk, azonban Degré Alajos már működő zsinagógájukról ír az 1873-ban. Gazda Anikó⁷ a Molnár utca 4. szám alatti imaházat regisztrálta, amely topográfiailag teljesen megegyezik a később idézendő visszaemlékezésben említettel. Az 1944-es adatfelvétel is nádfedeles imaházukat jelöli meg mint vagyoni értéket.

A két világháború közötti időszakban a zsidó gyerekek a református elemi iskolába jártak, a hittan tanítást a kántor látta el. A közösség számbeli gyarapodása ezekben az években olyan kevés volt, – a deportálás idején mindössze három 10-13 éves gyermek volt – hogy a bicskei zsidó elemi iskolába járás helyett, inkább a hagyományosan kialakult oktatási formát vették igénybe.

Nincs adat arra nézve sem, hogy volt-e Chevra Kadisa egyesületük. Lehetséges, hogy a 19. században, különösen, ha az 1848. évi és az 1880-as évek kimagasló

3 DEGRÉ 1980. 90.

4 KEPECS 1993. 144.

5 SCHWEITZER (Szerk.) 1994. 86. Zubek Jenő: 1894-ben született Tárnokon. Iskolai tanulmányai befejezése után apja mellett kereskedéssel foglalkozott. Az I. világháborút végig küzdötte és sebesülési emlékérmét is kapott. Önálló kereskedővé 1921-től vált, majd községi képviselő is lett. Schneider – juhász, 1937. 1937.575. Auschwitzba deportálták, ahonnan nem tért vissza.

6 FÉNYES 1851.88.

7 GAZDA 1991. 23.

demográfiai adatait vesszük figyelembe, volt temetkezési egyesületük, sőt talán egyesületük is, de ilyen adattal nem rendelkezünk.

A bicskei zsidóság lelki gondozását Frenkel Ernő⁸ bicskei rabbi látta el. A rabbi nagyobb ünnepekkor és máskor is meglátogatta híveit a visszaemlékezés szerint. A temetéseket is ő végezte, esketés pedig nem volt a 30-as évek elejétől Baracskán. Frenkel Ernő papi szolgálatainak tapasztalatairól számolt be a Községkerületi Értesítő 1936. évi számában.⁹

A cikk szerzője a szórványok életéről írva számba veszi a vidék zsidóságának helyzetét. A kevés gyermek miatt a hitközségek nem működtethetnek iskolákat, nincs olyan fiatalság, amelyik megfelelő zsidó társaságba járhatna és párját megtalálhatná. A kis létszámú hitközségek anyagi megterhelése is nagyobb, mint népesebb településeken, ezért közösségi célokra is csak keveset tudnak áldozni.

Baracskáról származik a híres amerikai rabbi, Klein Philip (1848-1920). Jesiva tanulmányai mellett a pozsonyi gimnáziumban tanult, majd a bécsi egyetemen doktorált. 1880-90-ig az oroszországi Libauban működött. Amerikába vándorolt ki és az Ohab Cedek rabbija lett. Az Agudasz Jiszroelnak hosszú ideig elnöke volt.¹⁰

II. „Adok tehenet, csak ne házasodjatok össze”

Adatközlő: K.T-né (K., született E.R.) 1912, Magyarakeresztúr-Baracska, 2011. K.T-né 1941-1944 között Baracskán élt, oda ment férjhez, onnan deportálták. Az alábbiakban az ő visszaemlékezését közöljük.¹¹

– Édesapám E.J., édesanyám G.E. Öten voltunk testvérek: Erzsébet, Mária, József, Rozália. Kettő testvérem meghalt, az egyik 1898-ban született, a másik Mária nővéremmel volt iker, és ő meghalt 3 hónapos korában.

– *Mivel foglalkoztak az Ön szülei?*

– Földművesek voltak. Szegények voltunk. Nem volt csak 3 hold földünk. Apám volt kocsis is, béres is, napszámos is, ami munka volt. A nagymamám is velünk volt, mert a nagyapám meghalt 1908-ban. A nagymamám V.E-nek hívták. Ő az anyai nagyszülő volt. Apai nagyapám E.S-ek hívták.

– *Hol járta az elemi iskolát?*

– Magyarakeresztúron. Egy osztálytól a harmadikig és aztán a negyediktől a hatodikig. Tovább nem tudtam tanulni, mert nem volt miből.

– *A faluban milyen vallásúak éltek?*

– Katolikusok és evangélikusok, körülbelül egyforma arányban. Kis falu volt.

– *Milyen vallású volt a családja?*

8 Frenkel Ernő (Tasnád, 1903– Auschwitz, 1944). 1931-ben avatták rabbivá az Országos Rabbiképző Intézetben. A következő évben Bicskén választották rabbivá. A bicskei zsidókkal együtt deportálták Auschwitzba, ahonnan nem tért haza.

9 Frenkel Ernő: Levél Bicskéről. Községkerületi Értesítő, 1936. szeptember 7.

10 UJVÁRI 1929. 489– 490.

11 Az interjú 1993-ban készült.

- Katolikus.
- *A különböző felekezetűek hogyan viszonyultak egymáshoz?*
- Nagyon jól megértették egymást, nem volt semmi probléma.
- *Hány zsidó család élt ott?*
- A Montschein, Reiner, Wittmann, a többit nem tudom.
- *Mivel foglalkozott Montschein?*
- Gabonakereskedő volt. Gazdálkodott, volt neki földje, jómódú volt. Reinernek kis fűszerüzlete volt. Szatócs volt, hentes és mészáros.
- *Ez nem volt kóser üzlet¹².*
- A kóser mészárszék csak Beleden és Csornán volt.
- *A szülőfaluban volt imaház?*
- Nem, Beledre jártak. Rendes imaház vagy templom volt. Én Beleden nem sokat jártam, mert elkerültem tizenöt éves koromban Budapestre dolgozni.
- *Hol dolgozott Budapesten?*
- Voltam szobalány egy falumbeli családnál. Aztán egy rendőrkapitánynál voltam, utána elmentem a férfiszabóságba dolgozni. Közben voltam egy fűszerüzletben eladó. Akkor ismerkedtem meg a férjemmel, 1933 januárjában. Baracskai volt.
- *Mivel foglalkoztak a későbbi férje, K.T. szülei?*
- Volt egy kis fűszerüzletük, a nagyapjának meg kocsmája. Takarmánylisztet vettek, amit eladtak. Aztán volt 24 és fél hold föld, azon gazdálkodtak.
- *A vőlegénye mivel foglalkozott?*
- Az ő szakmája textiles volt, de nem szerette és eljött haza gazdálkodni. Kupec volt, teheneket, lovakat adott-vett, mindenfélét, ami jött. Aztán, mikor jött a zsidótörvény már nem, mert elvették az igazolványát, hogy nem mehetett vásárokra.
- *Mit szólt a két család a házassági tervekhez?*
- Az én anyám azt mondta, hogy nem való vagy te oda, szegény vagy ahhoz a családhoz. Éreztetni fogják veled. Az anyósom mindent elkövetett. Az anyósomat K.J-né B.G-nak hívták.
- *Milyen volt az első vizit a K. családnál?*
- Majdnem kirúgtak. Az anyósom egy martonvásári, nagyon szép, gazdag zsidó lányt akart. Meg is lett volna az eljegyzés. Az anyós azt mondta, ad egy tehenet, de ne esküdjünk meg.
- *Mit válaszolt Ön?*
- Azt, hogy nekem nem kell, én nem a vagyonhoz megyek férjhez.
- *A vőlegénye mit szólt ehhez?*
- Azt, hogy vagy elfogadjátok, vagy hazajövünk, és elmegyünk külön lakni. Az is baj volt, hogy a másik fia is keresztény lányt vett feleségül 1931-ben. Akkor a férjem látta, hogy az anyósom hurkolja a kötelet a nyakára a padláson, fel akarja magát akasztani. Engem az anyósom nem szeretett mindaddig, míg a németek be nem jöttek.
- *Mikor volt az esküvő?*

¹² A zsidó vallási szabályoknak megfelelő

– 1941-ben. A férjem kilenc évig udvarolt, mert a családja nem akarta az esküvőt.

– *A III. zsidótörvény már akkor életben volt...*

– Én akkor áttértem Pesten a Dohány utcában. Meg is fürödtem¹³

– *A rabbi nem beszélte le a betéresi szándékáról?*

– Nem, nem, csak a katolikus pap nem örült neki, hogy áttérek. Mikor megtudta, hogy a katolikusról a zsidóra térek át, felugrott azt mondta: kifelé!

– *Hol volt az esküvő?*

– Budapesten a VIII. kerületi anyakönyvvezetői hivatalban. Állami esküvő volt. Nagy dolog volt, hogy egy kohén¹⁴ elvett egy keresztény vallásról áttért lányt...

– *Ki vett részt az esküvőn a családtagjai közül?*

– Igen, igen. Z.É. apja és B.B. voltak a tanúk.¹⁵

– *Az apósa hogyan viszonyult Önhöz?*

– Ő jobban.

– *A hétköznapok milyenek voltak itt Baracsán fiatalasszonyként?*

– Elviselhető volt, mert én próbáltam alkalmazkodni. Az esküvőről hazajöttünk, én mentem libát tömni, a férjem meg etetni a teheneket az istállóba. Nem kóserolhattam¹⁶ és nem is tudtam. Az anyósom ezt az udvaron végezte. Volt egy vesszőkosár, abba rakta a baromfit és úgy csorgott ki belőle a vér. Azt mondta, hogy az kellene még, hogy kóseroljak... Csak segíthettem, de nem főzhettem. Foglalkoztam a kerttel és az állatokkal. Azt mondta még, hogy nem eszünk meg együtt egy kiló sót a férjemmel. Pedig sokat megettünk, mert 1991-ben volt a 60. házassági évfordulónk, a férjem decemberben halt meg

– *A konyhában hogy különítették el a tejes és a húsos edényeket?*

– Külön fehér zománcos volt a tejes, piros a húsos. A konyha különböző részén tartottuk polcon.

– *Honnan vették a kóser húst?*

– Volt baromfi, a sachter¹⁷ jött és levágta. Az apósom vágott egy kis kecskét, a hátulját eladta. – *Hogy hívták a sachtert?*

– Róth Sámuel. Az imaház mellett lakott. Ez a Molnár utcában volt.

– *Hogy nézett ki az imaház?*

– Egy alacsony kis parasztház volt. Volt egy szoba, azon egy kétszárnyú ablak és konyha meg spejz. A nők és a férfiak külön-külön imádkoztak. A nők inkább a nagyobb ünnepekkor, sátoros ünnepekkor¹⁸ mentek el az imaházba.

– *Az asszonyokon volt kendő?*

– Mindig.

– *Ki tartotta az istentiszteletet?*

13 Mikvében, rituális fürdőben való alámerülés. Baracsán nem volt mikve.

14 Kohén: pap, Áron leszármazottai

15 A családdal rokonságban lévő baracscai lakosok

16 Kóserolás: itt a hús előkészítése a vallási parancsoknak és szokásoknak megfelelően.

17 Sachter: a. m. metsző, a rituális vágást végző személy

18 Sátoros ünnep: Szukkot. A zsidók negyven éves pusztai vándorlásának állít emléket, mikor a zsidók sátrakban laktak, amíg el nem érték az Ígéret Földjét.

- Összejöttek tízen és volt egy előimádkozó, legtöbbször a sachter.
- *A temetést ki végezte?*
- Bicskéről jött ki a rabbi.
- *Hány zsidó család élt Baracskán a II. világháború előtt?*
- A mi családunk K. család volt, de volt három-négy K. család is. A Leichnerék, a Weiszék, Róthék, Deutschék, a Zubekék.
- *Ezek a családok mivel foglalkoztak?*
- A K. és a Zubek családok földműveléssel foglalkoztak, Zubek még bőrös is volt mellette. A Leichneréknek üzlete volt, a Weiszék ócskavassal foglalkoztak, Kohn Arnold is ócskavasat szedett.
- *Szombaton kinyitották az üzleteket?*
- Igen.
- *Kérem, beszéljen a zsidó ünnepekről, ahogyan azt ön tapasztalta a családjában!*
- Az anyósom pénteken gyertyát gyújtott,¹⁹ a férfiak hazajöttek a templomból. Ez után következett a vacsora, ami húsleves volt és főtt hús, legtöbbször fokhagymamártással. Aztán imádkoztak és olvastunk. Az apósom szombaton imaszíjjal imádkozott. Újévkor, Jom Kipurkor²⁰ volt a hosszú nap,²¹ mikor egész nap az imaházban voltak a férfiak. A nők is, csak közben hazamentek, megint visszamentek. Ilyenkor az apósom egy vörös kakast forgatott a feje körül.²² A böjtöt még a háború után egy ideig tartottuk.
- *Sátoros ünnepekkor állítottak fel sátrat, vagy az imaházban?*
- Nem.
- *Hogyan tartották a Pészachot²³?*
- Pészachkor nagy előkészületet tettünk. Elővettük a padláson egy ládában tartott edényeket, azt megtisztítottuk.
- *Hol szerezték be a pészachi fűszereket, bort?*
- Az apósom ment Székesfehérvárra vagy Kápolnásnyékre és ott Füredi bácsi-nál mindent beszerzett.
- *Hanukakor²⁴ gyújtottak gyertyát és ettek valami különleges ételt?*
- Itthon nem. A férfiak elmentek az imaházba.
- *Hogyan telt a purim?*
- Ilyenkor sütöttem kindlit és flódnit
- *A gyerekek játszottak együtt vagy beöltöztek jelmezbe?*
- Nem, nem. Hiszen zsidó gyerek is csak három volt Baracskán.
- *Nagy ünnepekkor adományoztak?*
- Igen, de nem csak ünnepekkor a templomban. Mindig adtak, nem csak zsidóknak, ha jött egy szegényebb ember.

19 A péntek esti gyertyagyújtás az asszonyok kötelessége a szombat fogadásakor.

20 Jom kipur: az engesztelés napja az őszi ünnepekkor

21 Hosszú nap: 25 órás böjt

22 Kápará: a bűntől való megszabadulás szertartása

23 Pészach: „zsidó húsvét”, a három zsidó főünnep egyike, amely az egyiptomi kivonulásnak állít emléket.

24 Hanuka: ünnep a Templom újrafelszentelésének emlékére. Ez az i.e. 165-ben történt történelmi eseményekkel függ össze, mikor a Makkabeusok a Szeleukidák felett győzelmet arattak.

- *Hogyan éltek Baracskán a különböző felekezethez tartozó emberek?*
- Nem volt semmi probléma. Összejártak. A zsidó gyerekek a református iskolába jártak, és a sachterhoz mentek hittanórára, mert ő tartotta.

III. „Meglátjátok, minket a tűzbe visznek...”

- *A férjét mikor vitték el munkaszolgálatra?*
- 1942-ben, 1943-ban másodszor. Először Óbudára vitték. El is kísértem. Utána Szentendrére ment. Aztán Erdélybe vitték őket, oda is elmentem.
- *A német bevonulás után fel kellett tenni a sárga csillagot. Kérem, beszéljen erről!*
- Sárga csillaggal bejártunk Budapestre dolgozni, ott a déli pályaudvarnál razia volt és elkaptak minket, bevitték a rendőrségre. Egyszer csak láttam ott egy rendőrt, aki baracskai volt. Nem tudom, mit beszélt a századossal. A baracskai rendőr elintézte, hogy szabadon engedtek és hazamehettem.
- *A faluban mit szoltak a sárga csillag viseléshez?*
- Fel voltak háborodva.
- *Önben milyen érzések voltak, mikor fel kellett varrni a sárga csillagot?*
- Nem szégyenlettem. Csak kellemetlen volt, hogy mikor a vonaton mentünk, néztek. Május 13-án jött egy tanító és mondta, hogy elvisznek bennönket szekérel Bicskére. Nem kísért minket senki. Bicskén miután megérkeztünk vártak a csendőrök, elszállásoltak házakhoz.
- *A baracskaiak hogy viselkedtek?*
- Sírtak. Az anyósom azt mondta a kocsisnak: Gyorsan menjen. Itt sírt mindenki.
- *Mi történt Bicskén?*
- Ott voltunk egy hétig anyósom, apósom. Név szerint K.J., K. J-né, K. J-né, K. D. és én.
- *Mit lehetett magukkal vinni?*
- Egy hétre való élelmiszert.
- *Vitt magával valami személyes tárgyat?*
- Csak a férjem fényképét.
- *Mi történt ezután?*
- Egy hét után Bicskén elvittek minket a Kertész doktor lakásába, ott is egy hétig laktunk. Bicskei búcsú volt, május 15-én. Láttuk, hogy nagyon susognak az emberek, de mi nem tudtunk semmit. Reggel 5 órakor két csendőr verte a kaput, hogy csomagoljunk össze. Mi itthonról vittünk lisztet, krumplit, zsírt, hogy tudjunk főzni. A bíróság udvarára kellett menni, ott ültünk és várni kellett, amíg szólítanak minket. Bent ki kellett rakni az értéktárgyakat: fülbevalót, karórát, láncot. A nőt a bábaasszony megvizsgálta, hogy nem dugtak-e el valamit. Ez álló helyzetben volt. A csendőrök egy másik szobában voltak, egy asztalnál ültek. Az asztalra ki kellett mindent raknunk. Érdekes volt, hogy ami értékes volt, azt mind külön rakták. Elvettek mindent. Kérdezték, hogy nekem mi van. Mondtam, hogy nekem csak a fülbevalóm van és a karikagyűrűm. Azt kérdezték még, mit akarok

elvinni, mondtam, hogy csak a férjem fényképét. Visszaadták. Onnan kivittek minket a bicskei állomásra.

– *Hogy bántak önökkel a csendőrök?*

– Nem szóltak semmit.

– *A bicskeiek mit szóltak mindehhez?*

– Azok csak álltak és néztek. Nem lehetett szólni. Beszálltunk a vagonba.

– *Hányan voltak egy vagonban?*

– Negyvenen. Elindultunk, nem tudtuk hova. Elértünk Győrbe, és vissza kellett menni a komáromi monostori erődbe. Ott voltunk mi az első emeleten, de voltak, akik az alagsorba kerültek. Ott voltunk két hétig, onnan vittek minden reggel mosakodni a Dunára.

– *Milyen volt az ételmezés?*

– Azt ettük, amit vittünk. Egy alkalommal éppen gulyáslevest főzetem. Jött oda egy öreg kis szakállas bácsi. Kért egy tányérral. Szívesen adtam neki, de mondtam, hogy ez tréfli²⁵, disznóhúsból van. Elfogadta, de a könny kicsordult a szeméből

– *Meddig voltak ott?*

– Két hétig, aztán újból bevagoníroztak bennünket. Nem tudtuk, hogy hova visznek. Ott már a csendőrök, mikor mentünk, nagyon szigorúak voltak.

– *Miben nyilvánult meg a szigor?*

– Nem beszélgethettünk senkivel, de bántalmazás nem volt. Ez június 15-én volt. Pest felé mentünk, de Ferencvárosnál kaptunk egy légítamadást. Ez után mentünk három napig.

– *A vagonút alatt mi történt?*

– Nem történt semmi. Fél nap után adtak friss vizet. Olyan meleg volt, hogy majd megfulladtunk. Június 18-án megérkeztünk Auschwitzba. Kiszálltunk a vagonból, a csomagokat kidobálták. A sógornóm odament, hogy felveszi a csomagot, kapott egy pofont a német katonától. Sorakozni kellett egyik oldalra az öregeknek, gyerekeknek, másik oldalra a fiataloknak. A férfiak külön. Vittek minket fürdőbe.

– *Láttak füstöt vagy éreztek valami szagot?*

– Láttunk. Arra mondta az anyósom, hogy meglátjátok, hogy minket a tűzbe visznek. Mi azt hittük a bombázás miatt van.

– *Vallásos asszony volt az anyósa?*

– Kóser háztartást vezetett, minden pénteken gyújtott gyertyát.

– *Mi történt ez után?*

– Külön választottak minket. A fiatalokat jobbra, az öregeket balra. Mind a két sógornóm (B. B-né két gyerekkel, Pistikével, meg a Jánoskával. Pistike 11 éves volt, a Jánoska 10 éves és K.J-né, fia bár micvo²⁶ lett volna) külön mentek. A nők elmentek a gyerekekkel, külön a férfiakat, hogy megyünk munkára. Elvittek minket a fürdőbe, le kellett vetkőzni, a ruhákat lerakni, hogy miután lefűrödtünk

²⁵ Tréfli: nem kóser.

²⁶ Bár micvo: a fiúkat 13 éves korban először hívják fel a Tórához, ami után közösség teljes jogú férfi tagjának számít.

megkapjuk. Jöttek a német férfiak és szőrtelenítettek. Amikor az Éva (Z.É.– G.A.) ott volt mellettem, nem ismertük meg egymást. Senki nem tudja elképzelni, hogy néz ki egy nő ilyenkor. Nullás géppel nyírtak le bennönket. A fürdő után mindenki kapott egy ruhát, kinek mi jutott.

– *Ön milyen ruhát kapott?*

– Semmi fehérneműt, csak egy ruhát. Vittek bennönket a cigány lágerba, ott egy éjszakát töltöttünk. A betonon aludtunk, semmi nem volt. Mi mindig együtt volt voltunk, Z.É., W.J. meg G.. Másnap sorakozni kellett, körbe kellett sétálni meztelenül, ide kellett a ruhát a karunkra tenni. Fél óra után felöltözhattünk. Hozták az ebédet. Az ebéd első nap fűleves volt. Egy ötliteres fazékban adták és egymásnak adtuk. Vacsorára kaptunk szögletes kenyeret, mint a katonakenyér és egy kis lekvárfélét. Ez volt hét napig. Nem kellett semmit se csinálni és mindennap megszámláltak minket. Hetedik nap, fürdőbe kellett menni, akkor kaptunk egy overállt, fehérneműt is, és egy fatalpú bakancsot. Bevagoníroztak minket. Elvittek minket Krakau-Plaszówba. Ott rendes barakkban laktunk. Ott mindenkinek volt ágya, kétemeletes ágy. A barakkok a kőbányánál voltak. Virradattól késő estig hordtuk a követ. Aki nem vitt elég nagyot, azt fejbe vágták.

– *Kaptak számot?*

– Igen, a ruhánk hátára vagy a karunkra varrt anyagra. A kőbányában voltunk hathétig, utána megint bevagoníroztak bennönket. Visszavittek Auschwitzba, akkor bevittek minket a munkáslágerba. Ott kaptuk a tetovált számot.

– *Kérem, mondja meg az auschwitzzi számát!*

– A-21026.

– *Kik végezték a tetoválást?*

– Szlovák és lengyel nők. Tetoválás után Zählappell volt.²⁷ Minden reggel és este. Ha egy hiányzott, addig kint kellett állni, míg elő nem került valahonnan. Este mikor besötétedett, be kellett menni a barakkba és reggelig nem volt szabad kijönni. A szükség elvégzésére voltak vödrök. Később ki lehetett menni, de voltak olyanok, akiket megvertek. Éjszaka a kapo volt, nappal a Lágerälste, ők voltak a főnökök.

– *Hogyan viselkedtek Önökkel?*

– Az egyik Mengele barátnője volt. Mindig együtt mentek és a lengyel kapok mondták, hogy az a Mengele barátnője. Nagyon csinos volt. Egyszer valamit mondtam és fejbe vert a botjával. Megismert volna a kockás ruhámról, ezért elcseréltem azt egy másik nőével.

– *Arról mit hallottak, hogy mi folyik a lágerban?*

– Nem tudtunk semmit, csak azt, hogy valakiket visznek el. Éjjel voltak a síkítózások, a kapuk le voltak zárva. Egy hatalmas barakk volt, olyan húsz méter hosszú és két sorban voltak az ágyak. Középen volt egy út, senki nem mehetett ki. Mi a harmadik emeleten voltunk. Mikor bombázások voltak, felhúztuk a cse-repet, onnan figyeltük, hogy merre mennek a repülőök. Örültünk, mikor hallottuk, hogy riadó van és bombáznak.

– *Szülés volt a barakkban?*

²⁷ Zählappell: a rabok számolása

– Azt nem tudom, mert a terhes nőket és a gyerekeket külön barakkba vitték. Róluk aztán nem tudtunk semmit.

– *Az öregekről tudtak valamit?*

– Semmit, csak azt mondták, dolgozzunk és akkor meglátogatjuk őket.

– *Ezt elhitték?*

– Először igen. Aztán, mikor majd a jövő héten, majd a jövő héten, már nem. Egyszer azt mondta egy lengyel kapo, hogy nézzetek azokra a nagy kéményekre, ott mentek el, nincsenek már életben. Addig mindig hitegették bennönket.

– *Azokkal mi lett, akik a barakkban meghaltak?*

– Azokat mind elégették. Mindenkit, mindenkit elégették. Volt olyan, hogy az ebédet kellett hozni, történt valami, már nem tudom, mi. Elbújtunk a barakk mögé, kukucskáltunk és ránk fogták a puskát. Mondta az älteste, gyorsan tünjete el. Láttuk, hogy egy egész familiát végeznek ki. Láttuk azt, hogy mély árkok voltak, a halottakat beledobálták. Hallottuk a gépfegyver hangját, aztán beledobálták a gödörbe, rá a fát és meggyújtották. Láttuk a füstöt.

– *Mikor ezt a szagot felidézi, mire emlékezik?*

– Semmi, csak valami borzasztó érzés.

– *Ez nem múlik el?*

– Soha. Az soha nem múlik el.

– *Szokott álmodni olyannal, ami a lágerral kapcsolatos?*

– Régebben. Olyat, hogy visznek és lövöldöznek, szaladunk meg, hogy vonat-
tal visznek, jönnek a gyerekek, leszakad egy vonatrész, keressük és nem találjuk
őket. Nagyon rossz, mikor felébredek, nem tudok utána elaludni.

– *Elmúltak ezek a visszatérő álmok?*

– Most már nem jönnek vissza.

– *Auschwitzből hova került?*

– Szeptember 26-án vagy 29-én úgy volt, hogy visznek Buchenwaldba. Már fürdőben voltunk, mikor mondták, hogy megyünk a transzport lágérba. Három napig ebben a lágérben voltunk. Bevagoníroztak, de nem tudtuk, hova megyünk. Akkor mentünk Lipcse mellé, Markkleebergbe, a repülőgép gyárba. Megérkez-
tünk és bevitték minket egy nagyon jó helyre. Rendes téglából épült barakkok
voltak, négyen voltunk egy szobában. Fűtés is volt. Talán egy hétig voltunk ott,
vitték minket a gyárba. Mindenkit beosztottak egy géphez. Én a forgácsolóhoz
kerültem. Igyekeztünk, hogy körülbelül tízből kettőt, hármat elrontsunk.

– *Z.É. végig ott volt Önnel?*

– Igen, csak ő másik gépen dolgozott. Német munkavezetők voltak, de na-
gyon rendesen bántak velünk.

– *Ez miben nyilvánult meg?*

– Látták, hogy kopasz a fejünk és a tél közeleg. Mindig adtak géprongyot a
fejünkre, vagy zoknit, kapcsolószerszámot. Minden nap főtt krumpli volt. Ha maradt,
mindig adtak, mert mi reggelire csak egy kis teát és egy darab kenyeret kaptunk.
Ebédre krumpli volt és borsó. Egyik héten éjszakások voltunk, a másik héten nap-
palosok. Reggel hattól este hatig, este hattól reggel hatig tartott a műszak. Ott

nem volt Zählappell, csak ha munkába mentünk. Megszámoltak minket, ha jötünk haza szintén.

– *A láger szögesdróttal volt bekerítve?*

– Rendes, magas drótkerítés volt.

– *Volt tisztálkodásra lehetőség.*

– Igen, volt tusfürdő.

– *Meddig volt ebben a lágerban?*

– 1944. szeptember 29-től és 1945. április 16-ig. Akkor indultunk el onnan gyalog, és két hétig mentünk így. A két hét alatt három éjszakát töltöttünk fedett helyen, máskor árokparton, erdőben, réten aludtunk.

– *Az élelmezés milyen volt?*

– Kaptunk egy darab kenyeret, egy marmaládét és egy véreshurka-szerű valamit. Menet közben kaptunk olyat, mint ma a disznótáp.

– *Hány nő indult el és hányan érkeztek meg?*

– Háromszázan indultunk, de mire Theresienstadtba értünk a 150 franciából ötvenen maradtak. Politikaiak voltak, a többi megszökött. Megszökött két magyar lány is.

– *Aki nem bírta továbbmenni, azzal mi lett?*

– Egyet agyonlőttek. Engem fejbe ütöttek, mert visszabeszéltem. Mikor beérkeztünk Theresienstadtba, ott kötötték be a fejemet a vöröskeresztesek. Osztották a tejet.

– *Mikor szabadult fel?*

– Május 8-án szabadítottak fel az oroszok.

– *Fel tudná idézni azt a napot?*

– Hajnalban autózúgásra ébredtünk, kimentünk és jöttek az oroszok. Kenyeret, cukrot dobáltak nekünk. Azt mondták, 24 óra szabad rablás van. Ez abból állt, hogy volt ott egy város és volt ott egy raktár. Ott találtunk szalonnát, cukrot, sót, konzerveket. Egy darab szalonnát vettem, meg két kis vödört, és egy kis dobozt. Hazamentünk és cserélhettünk. Nekem az egyik vödörben múméz volt, a másikban savanyú káposzta. A dobozban lazac volt.

Theresienstadtban el lehetett menni a kórházba a betegeket ápolni. Együtt mentünk Z.É.-val és W.J.-val. Ők csak egy éjszaka voltak, mert ott halottakat is kellett cipelni. Én ott maradtam. Egy fiatalember, aki megtudta, hogy magyarok vagyunk, megkért, hogy írt egy levelet az édesanyjának és azt juttassuk el hozzá. Másnapra halott volt ez a fiatalember. Egymás hegyén-hátán voltak a halottak. Én azóta nem félek a halottól.

– *Ön nem kapott semmilyen betegséget a lágerban?*

– Én nem kaptam el soha semmilyen betegséget. A háború után kiütésem lett. Az orvos azt mondta vitaminhiánytól van. Sokat fagyoskodtunk. Egyszer Markkleebergben elromlott a gépem és átmentem a másikhöz. Kaptam egy nagy pofont, mikor megmondtam, miért vagyok ott. Reggel Zählapel után nem mehettem be a többiekkel, hanem ott kellett kint állni a főkapunál. Reggel hattól tizenkettőig ott álltam, meztelen fejfel és abban a fatalpú papucsban. Az ór azt mondta végül, hogy menjenek haza, nincs itt senki.

– *Mi történt a felszabadulás után Theresienstadtban?*

– Május 15-én elvitték az öregeket és a gyerekeket. Június 1-től kéthetente a betegeteket haza szállították. Minket június 15-én vagoníroztak. Tizennégy nap jöttünk, mert 29-én értünk haza. Pesten a férjemnek volt egy nagynénje, oda mentem. Megebédeltettek, kértem annyi pénzt, hogy haza tudjak jönni. Találkoztam egy baracskai asszonnyal és mondta, hogy a férjem nagyon vár, mert tudja, hogy élek. Jöttünk be az állomásra, a hídon láttunk három embert. Az egyik a férjem volt. Mindenki sírva fakadt. Másnap kaptunk egy tyúkot, azt sem tudtuk, hogy együk. Nem volt semmi. Üresen volt a ház. Egy szék maradt meg és egy vizespad. Kaptunk egy párnát, takarót. Aztán megtaláltuk a férjem testvérének az ebédlő asztalát.

– *A baracskaiak hogyan fogadták a hazatérőket?*

– Mindenki örült. Nem jöttünk vissza csak négyen Z.T., Z.É., W.J. és én. A férjem munkaszolgálatból jött haza.

– *Hány embert deportáltak Baracskáról?*

– A mi családunkból tizenháromat vittek el.

Baracskai áldozatok

Burger Béla
Burger Béláné
Burger István
Burger János
Kohn Dénes
Kohn Imre
Kohn Arnoldné
Kohn Dénes
Kohn Imre.
Konh Jenő
Kohn Jenőné
Kohn József
Kohn Józsefné

Kozma Ferencné
Leitner Ferenc
Leitner Ferencné
Leitner Margit
Leitner Mihály
Takács Sándor
Weisz Gizella
Weisz Sándor
Weisz Sándorné
Zubek Jenő
Zubek Lajos
Zubek Lajosné

Irodalom

DEGRÉ Alajos

1980 *Baracska. Fejér Megyei Történeti Évkönyv* 14. Székesfehérvár 71-123.

DÓKA Klára

1994 Fejér megye zsidó lakossága a 19. század első felében. In: DEÁKY Zita – CSOMA Zsigmond – VÖRÖS Éva (szerk.) *És hol a vidék zsidósága?* Budapest.

SCHNEIDER Miklós – JUHÁSZ Viktor (szerk.)

1937 *Fejér vármegye*. Budapest.

FÉNYES Elek

1851 *Magyarország geográfiai szótára*. I. köt. Pesten. Nyomtatott Kozma Vazulnál

GAZDA Anikó

1991 *Zsinagógák és zsidó községek Magyarországon*. MTA Judaisztikai Kutatócsoport, Budapest.

KEPECS József (szerk.)

1993 *A zsidó népesség száma településenként (1840–1941)*. KSH. Budapest.

SCHWEITZER József (szerk.)

1994 *Magyarországi zsidó hitközségek, Magyarországi Zsidó hitközségek*. Budapest, MTA Judaisztikai Kutatócsoport.

PFEIFFER Károly

1940 *Fejér vármegye 1848. évi zsidóösszeírása*. Székesfehérvár.

UJVÁRI Zoltán (szerk.)

1929 *Zsidó lexikon*, Budapest.

Az adatközlő, K.J.-né, Baracska, 1993.

K.J.-né auschwitzzi száma: A-21026

Zubek Jenő hitközségi elnök, Baracska 1944-ben

Zsidó elemi iskola a két világháború közötti időszakban Baracsán

Az E. család a századfordulón

E.R., K.T.-né (K.) gyermekkori képe A jobboldali képet a férj, K.T. a cipőjében elrejtve hordta magánál, a munkaszolgálat ideje alatt.

K.J. és K.J-né (született B.G.). Baracskai zsidó házaspár 19-20. század fordulóján.
A felvétel Budapesten készült

A baracskai üzlet, képeslap a 19-20. század fordulójáról

B.G., K.J. felesége, az anyós
(született Baracska, 1877. augusztus 6 – Auschwitz 1944)

K.T. és E.R., a jegyesek. A felvétel 1934. november 28-án készült Budapesten

E. R. fiatalasszonyként 1939-ben és 1943-44-ben

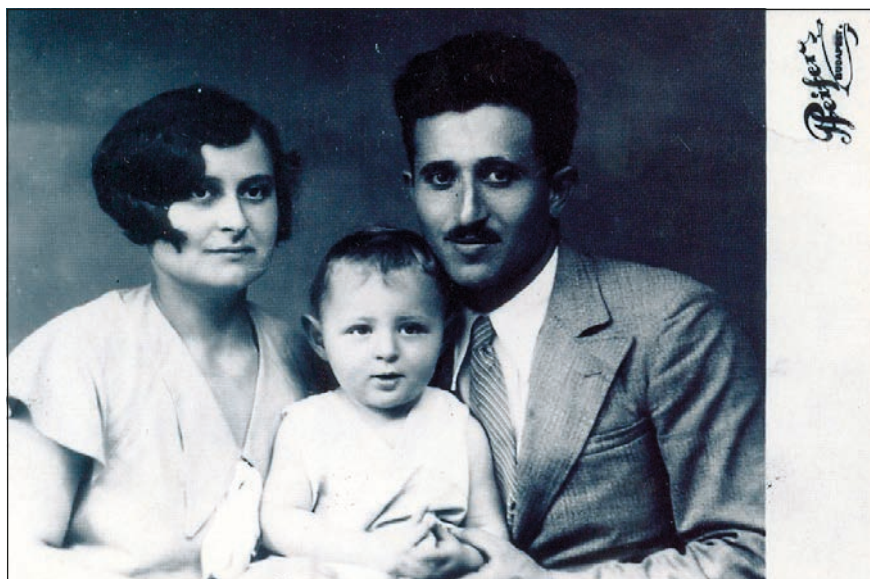
A férj, K.T. képe, Baracska

A bal szélső álló alak a K. család tagja a baracscai focicsapatban az 1940-es évek elején

A K. család tagja, K.J., Baracska

K.J. és felesége (született H. L.) gyermekükkel K.D.-sel (született Budapest, 1932)
A családot Baracskáról deportálták Auschwitzba és a bar micva előtt lévő fiúval együtt megölték őket

Baracskai elemi iskola, 1956-57.

A K. család síremlékei a baracscai zsidó temetőben.

A K. család holokauszt áldozatainak emléktáblája Baracsán.